

Colecția: Biblioteca de filosofie

Lector: Nicoleta Arsenie
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu
Coperta: Florin Afloarei

Editura Ideea Europeană
OP-22, CP-113, Sector 1, București, 014780
Tel.: +4021-2125692
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

© Editura Ideea Europeană

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NECULA, IONEL

Filosofia identității românești : identitatea românească în
dispunere filosofică / Ionel Necula. - București : Ideea Europeană,
2026

ISBN 978-630-333-188-1

IONEL NECULA

Filosofia identității românești

Identitatea românească
în dispunere filosofică

Cuprins

Un avertisment	5
Introducere	9
Fondul paremiologic și specificul românesc	15
Identitatea românească. Prolegomene.....	20
Identitatea românească în ipostaze endemice	28
Eminescu – imaginea românului absolut în viziunea unui polihistor absolut.....	28
Firea românească de la Eminescu la Caragiale	48
Ideea statului de cultură românesc de la Eminescu la Eliade	56
Anul 1900 – început de veac și de probleme noi.....	64
Ștefan Petică și identitatea românească	68
O abordare psihologică a identității românești. Dimitrie Drăghicescu.....	79
Ștefan Zeletin – o privire cătrănită asupra realității românești.....	88
C. Rădulescu-Motru despre sufletul românesc.....	93
Ion Petrovici și tatonarea etnofilosofiei	103
Un pedagog pentru neamul românesc. Simion Mehedinți	109
Nae Ionescu despre fondul autohton ca fundament al identității românești.....	117
Cioran despre firea românească.....	126
Problema românismului de la Noica la Cioran	139
O prietenie cu sejur european.....	139

Firea românească de la Noica la Cioran	144
Iphondrici pe malurile Senei.....	147
Mircea Eliade – Identitatea românească sub semnul profetismului patetic	150
Mircea Vulcănescu – etnicul, sursă a filosofiei românești.....	159
Identitatea românească în dispunere spațială. Lucian Blaga	171
Vasile Băncilă – o altă viziune spațială a specificului românesc	187
Constantin Noica despre firea românească	197
Petre Țuțea – un socratic rătăcit în anonimat	206
Athanase Joja – o implicare surprinzătoare în problema identității românești	215
Petru Ursache – un polihistor sagace și laborios	222
Pițule pentru spiritul românesc – Luca Pițu.....	241
Etnicul românesc privit dintr-o perspectivă etranjeră	248
Înțelepțește despre identitatea românească	254
Concluzii provizorii	262

este eșecul permanent... este țara eșecului (Le Neant roumain, Editura Polirom, 2009, p. 220). Reiterează, cum vedem, și după cincizeci de ani, vechile sale convingeri prăpăstioase din Schimbarea la față a României.

Mai trebuie subliniat un aspect: deși Mircea Vulcănescu are în vedere cinci înțelesuri ale noțiunii de neant, insistă cu precădere asupra neantului ca nimic, ca inexistență, ca neființă și-l împregnează cu toate sensurile cumulate de la Aristotel și budism încoace. Chiar sublinia apăsător că ideea de neant, cu atâtea înțelesuri vedice, nu este cea mai potrivită pentru detașarea buchetului de caracteristici proprii realității românești. Experimentarea vidului, dizolvarea insului într-un fel de torpoare de-substanțializată și chiar de-materializarea lumii, printr-o resorbție în subiect și printr-o retragere gasteropodică din lume, atât de proprie omului de pe Gange, este mai puțin apropiată modului de ființare românesc. Chiar negația, ca ipostază particulară a neantului, capătă altă înfățișare în ipostază valahă. Negația românească este substituită prin ba și prin bai, care nu echivalează cu o negație fermă, imperativă și inflamantă, ci este o negație edulcorată, echivocă, în care negatul coexistă cu posibilitatea ființării lui ca fiind. Baiul românesc este o formă românească de negație, o negație în catrință și maramă, epurată de toată metafizica indică și hegeliană. E adevărat, Vulcănescu nu-i extrage toate înțelesurile încifrate – o va face, câteva decenii mai târziu și cu o recuzită mult mai bogată, Constantin Noica, dar el are meritul de a fi pus această problemă și de a fi sugerat importanța ei pentru configurarea unui specific românesc.

Fondul paremiologic și specificul românesc

Cine cercetează devenirea filosofiei românești și probleme procesate de gânditorii români de-a lungul timpului rămâne surprins să constate că majoritatea lor au privit filosofia ca pe o disciplină etnică având ca obiect realitatea românească și specificul modului de ființare românesc. Mai mult decât gânditorii altor țări, filosofi români și-au propus să dea seama de universal din perspectiva particularului și și-a asumat ca obiectiv esențial identificarea buchetului de invarianți care caracterizează firea românească și-i conferă distincții și particularități care s-o diferențieze de alte etnii și naționalități.

A fost o vreme, după ce Wilhelm Wundt și-a publicat tratatul său în zece volume de *Psihologie a popoarelor*, când filosofia trecea printr-un proces de naționalizare și gânditorii puneau multă râvnă în găsirea distincțiilor, a elementelor identitare care să deosebească etniile între ele. În Europa circulau cărți masive despre sufletul alemanic sau despre specificul francez și obsesia, ideea devenise un fel de obsesie, a antrenat mulți gânditori doritori să detașeze distincțiile etniilor pe care le reprezentau.

Specificul românesc – o obsesie filosofică. Nu este de mirare că și gânditorii noștri s-au conectat la această

epistemologie, doar că la noi, la români, ideea specificului românesc a consumat mult mai multă energie euristică decât oriunde în altă parte. Care dintre gânditorii români, mai ales cei din perioada interbelică, a rămas neconectat la această idee și n-a făcut explorări labirintice prin firidele realității românești pentru a-i detașa ansamblul de determinatii specifice, pentru a-i extrage calitățile și defectele caracteristice? Elanul era așa de copios, că s-a revărsat și dincolo de filosofie, a antrenat critici literari și istorici și a constituit pretextul multor studii pertinente pe această temă. Pentru un cărturar cu pretenții devenise o chestiune de *bonton* să se poziționeze în problema specificului românesc și să se implice în dezbaterile care ținea primele pagini ale multor publicații de cultură.

La noi, la români, problema era mai veche, de pe vremea lui Dimitrie Cantemir, care în *Descrierea Moldovei* recunoscuse doar existența a două calități, și acelea discutabile – *ospitalitatea și religiozitatea* – amândouă, chipurile, definitorii pentru firea românească (românească prin extincție, pentru că lucrarea era circumscrisă doar unei părți din teritoriul românesc). Ulterior, ideea a devenit așa de ademenitoare că puțini gânditori au rămas în afara abordării ei. Pompiliu Eliade, Dimitrie Drăghicescu, C. Rădulescu-Motru, Lucian Blaga, Mihai Ralea, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Constantin Amărieuței, Emil Cioran și încă mulți alții s-au implicat sporitor, într-o formă sau alta, în epistemologia acestei idei și au supus realitatea românească unei observații desfășurate pentru a extrage caracteristicile etniei românești și pentru a identifica defectele și calitățile modului românesc de ființare.

Cel mai adesea, gânditorii implicați în abordarea acestei probleme recurge la istorie, la reacțiile spiritului

românesc vizavi de anumite evenimente, la literatura circumscrisă acestei idei, la tradiții, obiceiuri, cutume și ritualuri și încearcă să reconstruiască o definiție a specificului românesc pe baza acestor reacții. Sigur că și concluziile formulate din această perspectivă au rezolvabilitatea lor, dar aici ne interesează felul în care fondul paremiologic românesc poate ilustra mai convingător buchetul de distincții și particularități specific firii noastre etnice. *Fondul paremiologic românesc*, recunoștea și Petru Ursache, *este atât de bogat și de variat încât ar putea asigura cu material de calitate pentru reconstituirea mai multor discipline filosofice și umaniste* (Petru Ursache, *Etnoestetica*, p. 16).

Mulți consideră că paremiologia românească reprezintă înțelepciunea populară, ceea ce chiar este adevărat, deși cred că este ceva mai mult. Cred că păstrează, ilustrează și configurează chiar o viziune despre lume, firește, alcătuită din frânturi de gând, din sentințe, din idei dispartate. Puse cap la cap și într-o anumită ordine, ele reflectă opinia populară despre adevăr și minciună, despre dreptate și nedreptate, despre hărnicie și lenevie, despre alte vicii și virtuți activate de etnia românească, dar ridică și probleme de ordin general, de principiu, de viziune.

Nu știu dacă s-a gândit cineva să alcătuiască o antologie paremiologică în care proverbele și zicătorile românești să fie structurate tematic. S-ar fi văzut atunci că pot reconstitui o adevărată kalokagathonie românească, ba chiar două, dacă avem în vedere posibilitatea unui duplicat negativ în care adevărul, binele și frumosul să coexiste laolaltă cu concepția poporului român despre minciună, răutate și urât.

Oricum, nu aceasta este modalitatea urmată de noi. Demersul nostru își propune să reitereze felul în care se

regăsesc caracteristicile firii românești – cele pozitive, solare, dar și cele negative, nevolnice – în fondul nostru paremiologic. Nu există o unanimitate de vederi în privința specificului românesc. Unii au insistat asupra calităților galvanice și genuine, alții, dimpotrivă, au stăruit asupra defectelor fade și gelatinoase proprii modului românesc de ființare. În prima coloană, dintr-o listă destul de generoasă, pot fi incluși Blaga, Noica și Mircea Vulcănescu, în cea secundă îi includem pe Cantemir, Pompiliu Eliade, C. Rădulescu-Motru, Cioran, dar și pe alții gânditori consternați de mulțimea defectelor românești.

Nu trebuie să ne îngrijorăm. Toate popoarele se caracterizează prin calități și defecte, numai ponderea lor este diferită de la o etnie la alta. Nu există popoare caracterizate numai prin calități, cum nu există etnii caracterizate numai prin defecte. Grav cu adevărat este colosalizarea lor, indiferent din ce direcție sunt privite, fie exagerând calitățile pozitive, fie pe cele negative. Și la fel de gravă este tentația de a-i acuza de denigrare, de defăimare pe cei ce îndrăznesc să inventarieze și metehnele, defectele, neajunsurile dintr-un mod etnic de ființare. Ascunderea gunoiului sub preș n-a constituit niciunde o soluție. Toate etniile ar dori să conțină în specificul lor numai calități și virtuți evidente, dar așa ceva nu există și recunoașterea lor, a metehnelor, nu trebuie privită ca o dramă. Conștientizarea lor este primul pas în direcția eradicării lor.

Se-nțelege că multitudinea gânditorilor de la noi ce s-au încercat în această delicată problemă a generat o multitudine de opinii, de soluții, de puncte de vedere. Nu există o concordanță deplină în ceea ce privește trăsăturile fundamentale ale firii românești, dar câteva dintre ele – *scepticismul și resemnarea, melancolia și*

contemplația domoală, zeflemeaua și ironia, omenia și cumsecădenia, religiozitatea și invocarea transcendenței, capacitatea de răbdare – par să fie creditate de cei mai mulți ca esențiale specificului românesc și să întrunească cele mai multe sufragii.

Nu-i greu de observat că toate cercetările asupra specificului românesc fac apel la literatura noastră folclorică, la fondul nostru de tradiții, de obiceiuri, dar mai rar se extind și asupra fondului paremiologic, poate cel mai important filon furnizor de date și fapte pentru structurarea unei viziuni epistemice articulate și credibile. Aștept viitoarele depoziiții care să înstructureze în ansamblul cercetării și bazinul paremiologic, a cadrului reflexiv din eposul românesc. Eram sigur că regretatul cercetător Petru Ursache își va drena, până la urmă, interesul și în această direcție. Era de departe cel mai indicat pentru această operație, numai că, din nefericire, n-a mai avut răgazul necesar. Moartea l-a surprins exact când se gândea să dea cercetărilor sale o încheiere fericită. Ar fi timpul ca unul dintre tinerii formați sub îndrumarea lui să preia, să continue, să adâncească și să finalizeze cercetările de acolo de unde le-a lăsat regretatul cărturar.

Identitatea românească

Prolegomene

În felul lor, fiecare etnie trebuie să-și descopere și să-și administreze cât mai oportun identitatea și specificul identitar în interacțiunea cu alte popoare și neamuri colaterale. Important este ca în abordarea subiectului să se plece de la recunoașterea unor premize esențiale – toate având funcții epistemice revelatorii:

Postulatele identității

1. Fiecare popor se caracterizează printr-un buchet de calități și defecte care, chiar atunci când nu sunt specifice și inalienabile unei singure etnii clar delimitate, imprimă, prin ponderea și prin activele lor, anumite linii configurative, le evidențiază ca entități distincte în relațiile cu alte popoare și etnii și le deosebește între ele. De la Wilhelm Wundt încocoace, filosoful care a abordat problema identității popoarelor într-un tratat generos, *Psihologia popoarelor* (10 volume), s-a declanșat o adevărată isterie printre gânditorii europeni, cei mai mulți implicându-se sporitor în acest travaliu al identității etniei lor, dar și a popoarelor megieșe.

2. Între națiunile lumii există numeroase elemente comune generate de caracteristicile omului în general,

ca gen proxim în orice ecuație comprehensivă, dar și distincții evidente, caracteristici diferite de la o etnie la alta, ceea ce posibilizază diferențierile dintre ele. Există, desigur, un ansamblu de caracteristici comune tuturor popoarelor, dar și însușiri specifice, dacă nu în chip absolut, cel puțin ca frecvență și ca greutate în activitățile ei. Conchidem totuși că în zilele noastre, după atâtea amestecuri de populație, este greu să mai întâlnim însușiri distincte, specifice numai unei anumite etnii.

3. Există la gânditorii care au studiat această problemă două modalități de abordare, două tentații, ușor de observat la cei ce s-au aplecat asupra acestui subiect. Unii supralicitează calitățile unei etnii, de regulă a celei pe care o reprezintă, alții, dimpotrivă, accentuează asupra defectelor, a metehnelor, a beteșugurilor din structura configurativă a unei nații. Nietzsche și Cioran sunt două exemple de gânditori care au căutat să fie obiectivi și echidistanți în inventarierea calităților și metehnelor națiilor pe care le reprezentau și s-au ales cu epitetul de denigratori. Rar se întâmplă ca un exeget să țină cumpăna dreaptă între calități și defecte, să opereze cu criterii absolut obiective și să nu sufere stigmatul nației asupra căreia s-a aplecat.

4. Devălmășiile istoriei, exodurile populaționale, numeroasele emigrații, relațiile economice și comerciale din ce în ce mai largite, războaiele încheiate cu schimburi de granițe între neamuri au amestecat națiile între ele, au dus la frecvente combinații de sânge și de identități, așa că etnii distincte în chip absolut, cu însușiri omologate de istorie și conservate cu fervoare și consecvență de generațiile în continuă primenire, e greu să mai existe undeva. Ideea de globalizarea nu reclamă doar un mod de a privi problemele mapamondului, care nu mai pot fi sertarizate și rezolvate secvențial, ci implică și o